

12. Лазарева С.Ф. Економіка та організація інформаційного бізнесу: навч. посібн. / Лазарева С.Ф. – К.: КНЕУ, 2002. – 667 с.

13. Мельник Л.Г. Информационная экономика / Мельник Л.Г. – Сумы: Университетская книга, 2003. – 288 с.

14. Мунтян В.И. Информационная парадигма / Мунтян В.И. – Киев: КВІЦ, 2006. – 632 с.

15. Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів індустрії програмної продукції: Закон України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T125091.html.

16. Стиглиц Дж. Ю. Информация и смена парадигмы в экономической науке. / Стиглиц Дж. Ю. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/472477/>.

17. Титенко О.А. Информационная экономика в Украине: современный стан, проблемы та шляхи подальшого розвитку / Титенко О.А. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/12546>.

18. Федулова Л.І. Економіка знань: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Федулова Л.І. – НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 600 с.

19. Чухно А.А. Институционально-информационная экономика: підручник / Чухно А.А., Леоненко П.М., Юхименко П.І.; за ред. акад. НАН України А.А. Чухна. – К.: Знання, 2010. – 687 с.

20. Lavrischeva E. General Disciplines and Tools for E-Learning Software Engineering / E. Lavrischeva, A. Ostrovski. – <http://senldogo0039.springer-sbm.com/ocs/>.

В.А. ПРЕДБОРСЬКИЙ,

д.е.н., професор, Національна академія внутрішніх справ

Генетична суспільна спадковість та особливість кризової тіньової модернізації в Україні

У статті розглядаються особливості генетичної структури вітчизняного суспільства, її антиреформістський кризовий потенціал модернізації та необхідність пошуку провідної ланки ефективного реформування.

Ключові слова: *незавершена модернізація, суспільна генетична організація, неформальна організація, владна неформально-кланова організація.*

В.А. ПРЕДБОРСКИЙ,

д.э.н., профессор, Национальная академия внутренних дел

Генетическая общественная наследственность и особенность кризисной теневой модернизации в Украине

В статье рассматриваются особенности генетической структуры отечественного общества, его антиреформистский кризисный потенциал модернизации и необходимость поиска ведущего звена эффективного реформирования.

Ключевые слова: *незавершенная модернизация, общественная генетическая организация, неформальная организация, властная неформально-клановая организация.*

V. PREDBORSKIJ,

doctor of Economics, professor, National Academy of Internal Affairs

Genetic social heredity and peculiarity of crisis shadow modernization in Ukraine

In the article features of the genetic structure of the domestic society, its antireformist crisis potential of modernization and the need to find the leading link in effective reform.

Keywords: *incomplete modernization, public genetic organization, informal organization, domineering informal clan organization.*

Постановка проблеми. Квазіринкова трансформація вітчизняної економіки супроводжується зростанням численних загроз національній без-

пеці, серед яких одне з головних місць належить феномену синергетичної системи соціально-економічних криз, як зовнішніх, так і внутрішніх. Так,

економіка України, за останніми дослідженнями західних експертів, посідає третє місце за рівнем тіньового ураження. Процеси кризового тиску захопили не тільки економічні, але й інші, інтегровані з ними, суспільні процеси, перетворивши їх на систему модифікованого тіньового механізму функціонування суспільства. У зв'язку з цим, реформування у будь-якій сфері життя і діяльності (політичній, соціальній, економічній, організаційній, правовій) у сучасному вітчизняному суспільстві зв'язано з необхідністю врахування домінуючої кризової складової суспільних процесів та проведення, перш за все, перехідних антикризових заходів. Суспільство намагається адаптуватися до викликів цілої системи трансформаційних загроз, але досягнувши певної критичної її маси, соціум починає вибудовувати, у свою чергу, систему супротиву вторинних тінізаційних форм. Опір його набуває різноманітних макросоціальних девіантних форм, серед яких чи не найзагрозливішими є кризові – тіньові, пов'язані з масовою дезадаптацією, дезінтеграцією, десоціалізацією тощо. Дослідження генетичних суспільних механізмів граничної тіньової нестійкості, біфуркації суспільної організації, при якому вона зривається, при кризових формах реформування, у тіньовий системний штопор, становить предмет даної статті.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Наукові розробки у сфері пошуку оптимальної моделі суспільного регулювання та формування ефективної антикризової політики знайшли відображення у роботах таких українських вчених як: О. Алимов, Ю. Бажал, В. Беседін, В. Бодров, В. Бородюк, З. Варналій, О. Власюк, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гончаров, А. Гриценко, В. Грушко, А. Даниленко, М. Денисенко, М. Долішній, М. Ермошенко, Я. Жаліло, І. Жилияєв, Б. Кваснюк, В. Кузьменко, І. Лукінов, Ю. Макогон, І. Маллий, Б. Маліцький, С. Мочерний, В. Найдьонов, В. Ніколаєв, Б. Панасюк, Ю. Пахомов, Д. Стеченко, А. Сухоруков, В. Соловійов, О. Терещенко, В. Федоренко, А. Філіпенко, Л. Шинкарук, Г. Ялович та інших. Проблемам впливу антикризової політики на процеси циклічності економічного розвитку присвячені роботи зарубіжних учених А. Акаєва, М. Артиса, Р. Грінберга, А. Грінспена, Л. Грініна, Ф. Кідланда, С. Классенса, П. Кругмана, А. Медісона, У. Уайт, М. Шимаї, В. Полтеровича, Е. Прескота, Дж. Сапіра, Дж. Стігліца, Ю. Яковця.

Однак поряд із наявністю вагомих наукових результатів, нові тенденції, специфічні особливос-

ті та унікальні за природою походження сучасні кризові явища засвідчили наявність ряду невирішених проблем теорії, методології і практики антикризового регулювання. У зв'язку з цим, метою статті є подальший дискурсивний розвиток вивчення причинного комплексу тіньових засобів гальмування суспільних реформ, їх особливостей в сучасних умовах, існування явища незавершеної модернізації в інституційній сфері, що сформувало особливу генетичну структуру суспільства зі специфічним механізмом реакцій на проведення вестернізованих реформ.

Методологічною основою роботи є модель наукових революцій і парадигм Т. Куна. Теоретичні положення ґрунтуються на синергетичній парадигмі Т. Куна, пост- та неомодернізаційних теоріях, інституціоналістських моделях модернізації, сформульованих у працях М. Вебера, К. Поланьї, цивілізаційному підході Дж. Тойнбі, неоінституціоналістській моделі Е. де Сота, який дослідив закономірності розвитку тіньової економіки у залежних країнах.

Виклад основного матеріалу. Принциповим проявом процесу біфуркації сучасної соціально-економічної структури вітчизняного суспільства, який потенційно утримує у собі потужні протиріччя тінізації, перш за все у ланці «влада–суспільство», є наявність циклічного процесу її незавершеної модернізації [1, с. 136–167]. Він притаманний традиційним суспільствам так званої селянської цивілізації, до яких відноситься більшість існуючих країн і які утворюють в сучасних умовах «друге» або «мале» суспільство по відношенню до пануючої західної. Це стрижень процесу сучасного національного амбівалентного прискорення прогресу та деградації, що відбуваються в Україні на основі пристосування її інституційної структури до інвазії вестернізації, квазінаближення, відкриття, адаптації та асиміляції до вимог сучасного західного технологічного, економічного, політичного, культурного та іншого способу життя, що має назву модернізації. Виклик Заходу і відповідь вітчизняної інституційної структури утворює в останній цілу систему визначних соціально-економічних ефектів, зокрема системну тіньову біполярність «влада–суспільство» у її розвитку, виділення елітних паразитарних структур, як генератора тінізаційних процесів.

Наслідками кризової модернізації залежних країн є утворення в них міжсекторного розламу,

тобто наявності якісної соціально-економічної різниці в асинхронному розвитку окремих секторів інституційної структури, причиною системної тіньової автономізації – появи автономних, тіньових, олігархічно-владних елітних прошарків як активних продуцентів системної тінізації, на одному полюсі, та суцільної бідності – на іншому.

Модернізація в залежних країнах в найширшому аспекті зв'язана з явищем «гібридизації» суспільних відносин, коріння якого слід шукати в особливостях незавершеної модернізації вітчизняного залежного суспільства. Так, з перетворенням середньовічної Європи на сучасний Захід відбулося й роз'єднання людини на приватну людину та людину, яка є органічним елементом громадянського суспільства. І навпаки, залежність людини від системи солідарних, обцинних зв'язків, які зберігають монізм, не роз'єднаність людини, синкретизм великою мірою залишається закономірністю, що притаманна країнам селянської цивілізації. Це призводить до можливості існування вкрай небезпечного явища суспільних відносин – «гібридизації» (синкретизму влади (форми інституційної компліментарності) [2, с. 73–79], зрощення її, з одного боку, з економікою (бізнесом), з другого – з криміналітетом [3, с. 123–125; 4, с. 91–92]. Це також пояснює корупційні, тінізаційні проблеми всіх владних структур, зокрема сучасної правоохоронної, суддівської системи тощо, їх реформування.

Сучасній формі генетики гібридизації влади, бізнесу та криміналітету притаманна не лише їх міжсекторна інтеграція (при локалізації часто в одній особі), а й трансфер цілей, функцій діяльності із однієї складової гібридизації в іншу (наприклад метою, функцією певних структур влади є в сучасних умовах не стільки забезпечення подальшої реформації суспільства, скільки реалізація суто бізнесово-кримінальних цілей та функцій).

Науковий підхід до встановлення реальної організаційної генетики економіки, на наш погляд, повинен ґрунтуватися на необхідних і достатніх компонентах детермінізму, які виявляються у двох принципах, що сформулював М. Бунге: генетичному (ніщо не може виникнути із нічого) та принципу закономірності (ніщо не відбувається довільним чином) [5, с. 40].

Інформаційні процеси не є випадковими у соціальному, вони тісно пов'язані із самою родовою сутністю людини, соціальним способом її

існування. «З інформаційної точки зору, – пише в цьому зв'язку Е. С. Маркарян, – суть різниці між біологічним і соціальним, або, точніше, соціокультурним, типами організації виявляються насамперед у тім, що останній тип організації характеризується наявністю особливої надіндивідуальної та позаорганічної системи засобів важливої для колективного об'єднання інформації, яка програмує дії індивідів, що входять до неї» [6, с. 67]. Таким чином, у суспільстві сформувався відносно незалежна від даного покоління інформаційна система, яка активно впливає на сучасні для нього процеси управління. Незмінним компонентом інформаційної пам'яті суспільства, який задає характер вже сучасних інформаційних процесів, є організаційний компонент.

У сучасній філософії відмічається положення про те, що принципові характеристики інформаційних процесів (свідомості, пізнання) формуються та розвиваються у процесі інтеріоризації зовнішньої практичної діяльності, яка опосередкована предметами, створеними людиною для людини, предметами, в яких втілено суспільно-історичний досвід людства. Інтеріоризація зовнішньої практичної діяльності – переведення у внутрішній план схем мислення, «врощування» предмета в ці схеми, привласнення індивідуальним суб'єктом різних суспільно вироблених способів діяльності і в цьому зв'язку становлення індивідуальної свідомості та самосвідомості – передбачає інтеріоризацію і організаційного компоненту діяльності, в яку включена ця предметна діяльність [7, с. 175–177].

Таким чином, організаційна генетика суспільства активно присутня в сучасній управлінській діяльності і визначає її ефективність, яка визначається рівнем врахування цього досвіду в діяльності державних та недержавних інституцій. У зв'язку з цим потрібно зазначити, що як сам процес використання знань, інформації має всезагальний характер, так і передача організаційного досвіду, як компонент банку соціальної пам'яті суспільства, теж має всезагальні форми впливу на сучасну діяльність, на весь її простір. Так, наприклад, пам'ять про здебільшого аграрне минуле національної економіки та її квазіобщинні організаційні форми обумовлює прояв цієї пам'яті у всіх новітніх формах діяльності, а не лише у тих з них, які належать до сучасної аграрної сфери, відтворення селянської культурної традиції в політиці, соціальній,

духовній сфері, економіці. У той же час наявність самого механізму, який забезпечує безпосередність передачі цього досвіду, наприклад, в межах трудової селянської сімейної організації, або опосередкованість його в межах сучасних високотехнологічних сфер, обумовлює рівень повноти та аутентичності цієї передачі.

Перш за все слід звернути увагу на суттєві відмінності у генетичній організації «ординарного» сектора суспільства, який об'єднує всю сукупність неолігархічних, не зв'язаних з владою сегментів, та елітно-владного сектора. Елітно-владний сектор суспільства виступає як прямий посередник впливу домінуючого зовнішнього фактора тиску на національну суспільну організацію, що здійснює Захід. Останній виступає як суб'єкт подвійного впливу на незахідний світ: він, перш за все, пропонує свої ідеали, засновані на релігії свободи, а також свій досвід суспільної організації і прозахідний алгоритм подолання існуючих протиріч вестернізації. У зв'язку з цим, він здійснює цивілізаційний субдукційний тиск на структуру незахідних суспільств, архаїзуючи їх при цьому. Генетична структура елітно-владного сектора залежного світу є змішаною, гібридною (зокрема на базі змішування влади та бізнесу), що інституційно виникла як результат своєрідної інтеграції традиційної генетичної організації залежних країн та тиску вестернізаційної модернізації. Функціонально елітно-владний сектор залежних країн номінально призначений для їх суспільної структури як локомотив модернізаційного розвитку. В умовах вітчизняного суспільства він перетворився на головне гальмо ефективної модернізації, активатор кризової форми модернізації [8, с. 3–9].

Ординарний сектор вітчизняного суспільства, що виступає як базовий, генетично визначальний для генези всієї суспільної структури, має неформально-кланову, обмежену квазіринкову суспільну організацію.

Тіньова – неформально-кланова економіка суспільств традиційного типу в умовах ринкових перехідних процесів набуває величезних масштабів. Якщо в умовах розвинутих країн неформальні утворення значною мірою перебувають у згорнутому вигляді, то при одночасному застосуванні моделі відкритої економіки для перехідних систем і тиражування всередині країни прозахідних засад розвитку неформально-кланова економіка вибухоподібно розширює обсяг та спектр

своїх перетворених псевдоринкових форм, виступаючи передумовою виникнення та розвитку багатьох сучасних тіньових процесів. Цей сегмент економічної структури, перебуваючи на її периферії, продемонстрував стійкий імунітет як до намагань її знищення та підпорядкування залишків загальному одержавленню економіки, так і надання йому розвинутих ринкових форм.

Важливого методологічного значення набуває уявлення про вихідну протоформу (метаморфозу) сучасної неформально-кланової тіньової економіки, як форми кризи державного управління, яка історично та логічно визначає подальший розвиток цього соціально-економічного феномену. Такою формою, історичною стадією становлення сучасної неформальної тіньової економіки в Україні є так зване «мале» неформальне суспільство – така соціальна субкультура, яка виключає інституціоналізацію відносин, характеризується відсутністю взаємозв'язків між повсякденним життям людей і формальною владою, нерозвинутістю політичного представництва інтересів широких мас населення. Отже, тінізаційний ефект неформальної організації виникає внаслідок її взаємодії з дисфункційним паралельно існуючим простором (по відношенню до особливостей неформальної організації) системою державного управління. Для «малого» суспільства характерним є локальна, неформальна і неінституціоналізована природа соціальної організації, дуалізм норм, які діють у цьому суспільстві.

Звернемо увагу на те, що залежне становище «малого» суспільства (відносна форма), нав'язування йому норм поведінки ззовні з боку «великого» суспільства (еквівалентна форма) створює особливо сприятливі умови для формування дуалізму норм і формування субкультури «малого» – тіньового суспільства, яке протистоїть «великому». Нав'язані ззовні норми поведінки (зокрема економічної) асоціюються у свідомості індивідів із зовнішнім ворогом, що викликає протидію, конфлікт інтересів і дій, тоді як «свої» (дуальні) норми стимулюють добровільне підпорядкування їхнім приписам, солідарність, прозорість, відсутність насилля для підкорення їхнім вимогам. А. Гальчинський взагалі вважає, що функціонування в Україні дуалізму норм суспільно-економічної поведінки, субкультури «малого» суспільства зі стійкою протидією, ворожістю інтересів, які перевищують критичну масу тінізації,

перетворило цю субкультуру на соціальний інститут із власними (офіційними і неофіційними) механізмами реалізації [9].

Економічною основою «малого» суспільства є дрібне селянське господарство, а також пізніше розвиток (з кінця 18 віку) обцинного користування землею (у східній та південній Україні) [10, с. 189–204].

Перший блок представлено тіньовою економікою як девіантною діяльністю, що здійснюється за межами вимог тих чи інших формалізованих інститутів господарської практики (реєстрації і ліцензування, оподаткування, подання звітності, виконання вимог щодо регламентації господарської діяльності, інституційних вимог до бюджетного процесу тощо). При цьому неформальна (тіньова) економіка перебуває не поза інституційним середовищем, а всередині його, як секторне тіньове утворення. Останні створюють власні субсистеми позалегалічних правил, які виступають як функціональні двійники заперечуваних легалічних норм. Ігнорування формалізованих інститутів тягне за собою встановлення квазінормативних (квазіконтрактних, на думку С. Ю. Барсукової) нелегалічних відносин з легалічними або нелегалічними партнерами. Класичним прикладом цих двох варіантів неформальної економіки є зв'язки підприємців з корумпованими чиновниками та криміналітетом. Самі намагання встановлення регулярних відносин із силовими партнерами легалічного і нелегалічного спрямування, що становлять неформальну систему регулювання, здійснюються в першому випадку за допомогою корупції, у другому – за допомогою кримінальної «унії» – нелегалічного контрактного права. Створення неформальної системи нормативного забезпечення підприємництва можна розглядати як формування альтернативного інституційного його середовища з метою використання можливостей подальшого залучення альтернативних організаційних, податкових, фінансових тощо ресурсів, а також трансакційних витрат порівняно з тими, які використовуються у межах офіційної економіки. Цей блок становить неформальну економіку у широкому розумінні цього слова, яке практично зливається з поняттям «тіньова діяльність». Інший великий блок неформальної економіки у вузькому розумінні, який, власне, історично і логічно і є неформальною економікою з іманентно притаманними їй механізмами – це домашня

економіка, функціонування якої на власній основі передбачає з самого початку використання неформалічних зв'язків. Домашня економіка не порушує господарського законодавства, оскільки процеси в ній ним не регулюються. Офіційна позанормативність домашньої діяльності є однією з основ сучасного суспільства, закритості цієї важливої та осяжної економічної форми. Статистична пряма непідзвітність домашньої економіки є логічним продовженням іманентно властивої їй не-транспарентності [11].

До цього блоку неформальної економіки слід віднести, зокрема, обмежено модернізовані та гібридні малі економічні форми, у тому числі малий бізнес, який знаходиться на спрощеній системі оподаткування (платники єдиного податку) у сфері торгівлі, громадського харчування, будівництва, сфері послуг домашньої економіки та сільського господарства. Цей «сірий» сегмент тіньової економіки дуже чутливий до надлишкового адміністративного тиску і втручання держави та швидко набуває форми «чорного» сегменту своєї метаморфози при цьому.

Даний блок неформальної економіки також презентовано малими формами наркоторгівлі, контрабанди, торгівлі людьми та нелегалічного їх трафіку через кордон, виготовлення та торгівлі зброєю, виготовлення фальшивих документів і грошових знаків, виготовлення і реалізації порнографічної продукції, рекету, проституції, сутенерства тощо. До цього блоку відноситься й діяльність таких фіктивних (неформалічних) тіньових структур як конвертаційні центри, які завдають величезні збитки фінансово-кредитній системі суспільства.

Другою ланкою метаморфоз неформальної економіки історично і логічно є становлення та розбудова «автономної» козацької держави. У цій формі метаморфози неформальна суспільна організація «піднялась» до рівня неформальної інституційної організації цілої держави.

З початку XVII ст. козацький політичний автономізм виявився у прагненні Війська Запорозького перенести свій організаційний устрій та юрисдикцію на «волості» (південніше умовної лінії Тетіїв – Біла Церква – Київ – Переяслав – Лубни – Миргород) й спробі, за умови визнання влади лише короля, вийти з-під підпорядкування місцевих владних структур. Упродовж цього часу «під впливом «полонізації» урядів прикордоння, проведення низки комісій проти козаків та ухвали антикозаць-

ких сеймових конституцій, в ієрархії цінностей козацтва остаточно закріплюється протиставлення – «покровитель»–король / ворог–польська шляхта...». А відтак у цьому регіоні впроваджуються власні самоуправління, судочинство, військова організаційна структура. Водночас Військо Запорозьке намагалося відігравати роль самостійного суб'єкта міжнародних відносин.

Державна ідея зароджувалася на ґрунті суспільно–політичної організації «козацького устрою», що відзначався демократичністю. Її основні принципи полягали у запереченні феодальної залежності й внутрішньостанової нерівноправності; визнанні рівності у праві власності на землю й сільськогосподарські угіддя, можливості займатися промислами й торгівлею; вільного вступу до козацького стану будь–кого незалежно від станової, конфесійної чи національної належності; права обирати органи самоуправління і бути обраними до них. Козацтво виробило власний кодекс «прав і вольностей» – неписаних етичних правил, природних прав і правових норм – що визначав його соціально–правовий статус у суспільстві [12, с. 235].

Третім елементом тріади метаморфоз неформально–кланової організації є двоїста економіка паразитарної «автономної» держави. Цей елемент є результатом діалектичного заперечення та утримання у собі (діалектичне зняття) попередніх двох форм метаморфоз й інтегрує у собі два її блоки (див. вище) при абсолютній перевазі, домінуванні першого з них, до якого належить девіантна діяльність, що здійснюється за межами вимог тих чи інших формалізованих інститутів господарської практики, та неформальну економіку у вузькому розумінні, яка власне, і є неформальною економікою з іманентно притаманними їй механізмами – це домашня економіка, функціонування якої на власній основі передбачає з самого початку використання неформальних зв'язків.

Обсяги тіньової складової підприємництва першого блоку, як спосіб отримання наддоходів, більше представлені в діяльності бізнес–владних елітних структур великих індустріальних регіональних центрів країни, які замикають на собі накопичення величезних обсягів виробничого капіталу, його трансформації у спекулятивний капітал за допомогою приватизаційних процесів, сировинного та інтелектуального потенціалу регіонів. Це друга важлива складова генетичної структури вітчизня–

ного суспільства, яка утворилася під впливом історичних циклів його незавершеної модернізації. Вона являє собою синтез (гібрид) монопольно–кланової, квазіринкової структури, яка паразитує на поглибленні клановості влади та посилення її псевдоринкового характеру за рахунок перетворення ресурсу влади у своєрідний бізнес (системну адміністративну корупцію).

Головним видом монополії, що є системоутворюючим атрибутом для функціонування паразитарного елітно–владного сектора, виступає монополія на експлуатацію адміністративного ресурсу органів державної влади на свою користь.

Економіка елітних утворень має кланову неформальну структуру, сформовану на базі територіально–бізнесового та службово–бізнесового нагромадження клієнтських, корупційних зв'язків у адміністративно–бізнесових групах, що утворюють нетранспарентну, «автономну» (від офіційної держави, суспільства), паразитарну, паралельну офіційній, державу (державу – реципієнта паразитарних структур). Таким чином, дисфункційні проблеми організації влади, зокрема наявності в ній системної тінізації, корупції в Україні, обумовлені найтіснішим зв'язком із закономірностями розвитку метаморфоз неформальної організації, наявності джерел потенційної дисфункційності у їх генезі.

Існування елітної структури за межами впливу, регулювання та контролю офіційної державної влади, замість цього зрощення її з провідними паразитарними сегментами влади, виведення з–під контролю суспільства, створення «автономної» тіньової держави – двійника офіційної, перетворює її на наймогутнішу частину сучасної тіньової діяльності на основний двигун, каталізатор поширення паразитарної тінізації економічного життя через перекидання фіскального тягаря на плечі ординарної економіки. Ця друга тіньова, паразитарна «автономна» держава не тільки знаходиться поза офіційного контролю та регулювання, але й активно протистоїть, протидіє офіційній державі, контролю з боку суспільства. Поява елітного сектора як головного тінізатора економіки ділить тіньовий економічний простір на три основні частини – тіньовий елітний сектор; тіньовий ординарний (сектор середнього та малого бізнесу); тіньовий архаїзований (неформальний) сектор.

Визначення категорії «неформальна економіка» в теорії тіньової економіки як діяльності, що перебу–

ває за межами інституїзованих норм, передбачає диференціацію її на два якісно різнорідних блоки.

«Сірий–чорний» симбіоз неформальної економіки легко пристосовується до змінних умов середовища її існування, перекидаючи свої ресурси в одну з можливих ефективних форм метаморфози, домінуючої за конкретно історичних умов.

Новітні часи квазіринкових трансформацій до суперечностей вказаної моделі неформальної економіки додали суперечності її сітьової організації, яка є своєрідним проявом суперечностей між індустріальними вузловими (елітними) зонами і позавузловими здебільшого неформальними утвореннями.

Закономірності розвитку, тренди тіньових процесів виявляються у ланках метаморфоз неформальної організації в Україні. Такими слід вважати наступні ланки діалектичної тріади неформальної організації: вихідна метаморфоза – неформальна економіка малих форм (княжої доби); вторинна форма метаморфози – економіка автономної держави; сучасна форма або двоїста економіка паразитарної «автономної» держави.

Важливою складовою механізму розвитку генетики суспільної організації залежних країн є своєрідні результати впливу домінуючих західних країн на розвиток трендів щодо подальшої архаїзації їх структури, перехід в механізмах розвитку на архаїзовані атрактори¹.

Вимоги модернізації щодо сучасних реформацій залежного світу посилюють субдукційний тиск вестернізації на незахідний світ, зокрема структури національного суспільства. Гібридна генетична матриця сучасного Заходу складається із наступних головних інтегрованих елементів – бюрократично–корпоративної та глобалізованої сучасної ринкової системи. Цей тиск призводить до принципових змін у владно–елітній структурі (серед можливих моделей поведінки владно–елітної системи одні з найбільш небезпечних і стратегічно програтних) – вона переходить на атрактори посилення клановості та квазіринковості. Це у значній мірі модифікує механізми реформування

у бік посилення системної корупції, подальшої тінізації суспільних відносин, включення у світову тіньову систему правління корпоратії.

Таким чином, просування модернізації псевдокапіталізму у країни з неформально–клановою пам'яттю потенційно посилює в цих останніх кризові закриті, тіньові зони економічного простору, в яких у величезних обсягах здійснюються тіньові процеси. Так, широке використання у тіньовій господарській практиці України форм діяльності, пов'язаних із здійсненням неліцензійної, нелегальної діяльності, ухилення від оподаткування, посилення автономності державно–владних структур відбиває загальну закономірність посилення архаїзації економічних відносин, діалектичного повернення, зокрема до генетичної пам'яті функціонування натуралізованого, автаркічного, значною мірою слабо пов'язаного з діяльністю держави, селянського суспільства.

Закономірності розвитку генетичної структури вітчизняного суспільства, тренди тіньових процесів виявляються у ланках метаморфоз неформально–кланової організації в Україні, небезпеки посилення їх консерватизму – клановості в умовах реформування суспільства.

Генетика елітно–владних кланових утворень, що є суб'єктами сучасного реформування суспільства, сформована на базі територіально–бізнесового та службово–бізнесового нагромадження клієнтських, корупційних зв'язків в адміністративно–бізнесових групах, що утворюють нетранспарентну, «автономну» (від офіційної держави, суспільства), паразитарну, паралельну офіційній, державу (державу–реципієнта паразитарних структур).

Їх генетичний тренд вкрай обмежує можливості забезпечити стратегічний поворот у бік суспільних інтересів, посилення домінування генів демократизації суспільної організації. Ця ефективна стратегія суспільних реформацій повинна зробити наголос на всіякому обмеженні проявів клановості на вищих поверхах державно–владної системи. Так, фундаментальні підходи до реформування неформально–кланової бізнесово–владної системи повинні враховувати особливу амбівалентність її організації: слід зосередитися на максимальному обмеженні, витісненні кланової автономності паразитарної держави, формуванні державної стратегії розмежування клановості бізнесу та влади, забезпечити всіяку підтримку з боку держави другого блоку нефор–

¹ Соціально–економічна система має широкий комплекс генетично визначених архетипів режимів еволюційної поведінки в залежності від значень певних внутрішніх і зовнішніх параметрів функціонування (вони називаються керуючими). Різним режимам відповідають різні варіанти архітектоники складних економічних механізмів, що запроваджують комплекс асимільованих архетипів і, які реалізуються відповідно до характеру зміни керуючих параметрів. У залежності від цього система «обирає» той чи інший режим.

мальної економіки – економіки виживання на основі функціонування засад соборної організації, солідарної підтримки та допомоги, інституційної компліментарності (взаємодоповнюваності), які іманентно властиві спадковим закономірностям вітчизняної організації.

Висновки

Принциповим проявом процесу біфуркації сучасної соціально-економічної структури вітчизняного суспільства, який потенційно утримує у собі потужні протиріччя тінізації, перш за все у ланці «влада-суспільство», є наявність циклічного процесу її незавершеної модернізації. Він притаманний традиційним суспільствам так званої селянської цивілізації, до яких відноситься більшість існуючих країн і які утворюють в сучасних умовах «друге» або «мале» суспільство по відношенню до пануючої західної.

Модернізація в залежних країнах в найширшому аспекті зв'язана з явищем «гібридизації» суспільних відносин, коріння якого слід шукати в особливостях незавершеної модернізації вітчизняного залежного суспільства.

Елітно-владний сектор суспільства виступає як прямий посередник впливу домінуючого зовнішнього фактора тиску на національну суспільну організацію, що здійснює Захід. Останній виступає як суб'єкт подвійного впливу на незахідний світ: він, перш за все, пропонує свої ідеали, засновані на релігії свободи, а також свій досвід суспільної організації і прозахідний алгоритм подолання існуючих протиріч вестернізації.

Ординарний сектор вітчизняного суспільства, що виступає як базовий, генетично визначальний для генези всієї суспільної структури, має неформально-кланову, обмежену квазіринкову суспільну організацію.

Вимоги модернізації щодо сучасних реформаций залежного світу посилюють субдукційний тиск вестернізації на не західний світ, зокрема структури національного суспільства. Це у значній мірі модифікує механізми реформування у бік посилення системної корупції, подальшої тінізації суспільних відносин, включення у світову тіню систему правління корпоратії.

Ефективна стратегія суспільних реформаций повинна зробити наголос на всіякому обмеженні проявів клановості на вищих поверхах державно-владної системи.

Список використаних джерел

1. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів : монографія / В. А. Предборський. – К. : Задруга, 2014. – 400 с.
2. Предборський В. А. Явище інституційної компліментарності: протиріччя потенційних переваг та загроз / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково-дослідного економічного ін-ту Мін-ва економіки України. – К., 2010. – Вип. 12. – С. 73–79.
3. Кара-Мурза С. Г. Советская цивилизация (книга первая) / С. Г. Кара-Мурза. – М. : Алгоритм, 2001. – 528 с.
4. Огородник В. Тіньова економіка як кримінально-економічний феномен / В. Огородник // Політична думка. – 1996. – № 3–4. – С. 91–92.
5. Бунге М. Причинность / М. Бунге. – М., 1962. – С. 40.
6. Маркарян Э.С. Человеческое общество как особый тип организации // Вопросы философии. – 1971. – № 10. – С.67.
7. Лекторский В.А. Субъект, объект, познание. – М.: Наука, 1980. – С.175–177.
8. Предборський В. А. Тінізація влади як прояв процесів незавершеної модернізації / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково-дослідного економічного ін-ту Мін-ва економіки України. – К., 2017. – Вип. 1. – С. 3–9.
9. Гальчинський А. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу / А. Гальчинський. – К. : Українські пропілеї, 2001. – 320 с.
10. Туган-Барановський М. І. Політична економія / М. І. Туган-Барановський. – К. : «Наукова думка», 1994. – 263 с.
11. Барсукова С. Ю. Неформальная экономика и сетевая организация пространства в России / С. Ю. Барсукова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.socio.ru/wr/00-1/Barsukova.htm>.
12. Історія українського козацтва / В. А. Брехуненко, Л. В. Войтович, О. Б. Головка та ін. – К.: Видавничий дім «Могилянська академія», 2011. – 799 с.